

Tekst 1

ČOVJEK KOJI JE PREZIRAO STROJEVE

Kada je Cekung, učenik Konfucijev, stigao na jug u državu Č'u, na svom putu za Čin, prolazio je kroz Najin. Tu primjeti jednog starca kako prenosi vodu u loncu od izvora prema vrtu. Nosio je lonac i zalijevao vrt. Bio je to velik posao, a učinak neznatan.

“Da imaš jedan uređaj - rekao je Cekung, mogao bi u jednom danu navodniti i sto puta veće zemljište. Prema količini posla koji on čini, tvoj je rad beznačajan. Bi li ga htio imati?”

Što je to?, upita vrtlar gledajući ga.

To je naprava od drveta, teška na jednom, a laka na drugom kraju. Ona zahvaća vodu koja neprestano teče i klokoče poput uzavrele čorbe. Zove se đeram.

Na to se vrtlar zacrvni i reče smijući se:

Slušao sam od svog učitelja da su oni koji imaju strojeve lukavi u svojim poslovima, a oni koji su lukavi u svojim poslovima nose lukavstvo u svom srcu, a oni koji nose lukavstvo u svom srcu ne mogu biti čisti i nepokvareni, a oni koji nisu čisti i nepokvareni u svom srcu nemirni su u duši. Oni koji su nemirni u duši nisu dobro sredstvo Taoa. Nije da ja ne znam za te stvari, nego bi me bilo sram upotrebljavati ih.”

Cekungu se smračilo lice, osjeti se ponižen, poražen i zbunjen. Pribrao se tek nakon što su prešli trideset *lija*.

Tko je taj čovjek? - upitaše ga učenici. Zašto si se promijenio u licu nakon razgovora s njim, i zašto si cijeli dan izgledao izgubljen?

Mislio sam, odgovori Cekung, da postoji samo jedan čovjek (Konfucije) na svijetu. Ali nisam znao da postoji i ovaj čovjek. Slušao sam od učitelja da je dokaz o vrijednosti čovjeka njegova praktičnost, a da je cilj napora uspjeh, i da trebamo postići najveće rezultate s najmanjim naporom; ali tomu nije tako s ovim čovjekom. Našavši se u životu, on živi među ljudima, ne zna gdje bi pošao, beskrajno potpun u samome sebi. Uspjeh, korisnost i znanje vještina sigurno bi učinili to da čovjek izgubi ljudsko srce. Ali taj čovjek ne ide nikud protiv svoje volje i ne radi ništa suprotno svom srcu, gospodar samoga sebe, on je iznad pohvale i pokude svijeta. On je savršen čovjek.

Tekst 2

"... jer po prirodi teži svako biće za moći, kao za nečim dobrim... A bila bi sloboda, koju mislim, poglavito ovakva: kad bi oni dobili moć, kakvu kažu da je nekada dobio Gigo, praotac lidijskog kralja. On je nekada bio pastir u službi tadašnjeg lidijskog kralja; jednog se dana, tako kaže priča, poslije velikog nevremena i potresa raspukla zemlja i nastao ponor baš na mjestu gdje je pasao. Kad on to opazi, začudi se i sađe dolje te pored drugih čudesa, pričaju da je vidio šuplja mjedena konja s vratašcima. Kad je na njih zavirio, vidio je iznutra mrtvacu, kako mu se pričinilo, većih razmjera od obična čovjeka; on nije ništa imao nego na ruci zlatan prsten. Pastir ga je skinuo i izišao. Kad su se pastiri po običaju sakupili, da na koncu mjeseca jave kralju o stadima, dođe i on s prstenom. Dok je s ostalima sjedio, slučajno je okrenuo zarez prstena prema nutarnjoj strani ruke, a na to je postao nevidljiv onima koji su kraj njega bili, i oni su se o njemu razgovarali kao da je otišao. On se čudio, opet se prstena dotaknu i okrenuo je zarez van, i nato je postao vidljiv. Opazivši to iskušavaše prsten, da li ima tu moć, i zaista: kad je zarez unutra okretao, postajao nevidljiv, a kad ga okretao van, vidljiv. Brzo mu je iza tog otkrića uspjelo, da bude među glasnici, koji su išli kralju. Kad dođe na dvor, zavede njegovu ženu, navali s njom na kralja, ubije ga i prisvoji sebi vlast."

(govori Glaukon u *Platon: Država*)
Platon, grčki filozof, 5. – 4. st. pr. Kr.

Tekst 3

"Vidljiv je i dalje još jedan jak i velik uzrok zašto su znanosti malo napredovale. Taj je uzrok: nemoguće je ispravno trčati na utrci ako sam cilj nije ispravno postavljen i određen. A pravi i valjani cilj znanosti nije ništa drugo nego da se ljudski život opskrbi novim pronalascima i dobrima."

Francis Bacon, **16-17. st.** (inače poznat po sintagmi "Znanje je moć" koja je ostala krilaticom do današnjih dana)

Tekst 4

"... moguće je doći do spoznaja koje su za život veoma korisne i umjesto spekulativne filozofije, koja se uči u školama, može se naći praktična, kojom bismo tako točno upoznali snagu i djelovanje vatre, vode, zraka, zvijezda, nebeskog svoda, i svih drugih tijela koja nas okružuju, kao što poznajemo različite stručne vještine naših obrtnika, i mogli ih na isti način upotrebljavati u sve svrhe za koje su prikladne, te tako postati gospodarima i vlasnicima prirode."

Rene Descartes, **17. st.**

Tekst 5

"Kako se može kupiti ili prodati nebo i toplina zemlje? Takvo što sasvim nam je strano. Mi ne posjedujemo svježinu zraka i bistrinu vode, pa kako ih možete kupiti?"

Svaki je djelić ove zemlje svet mome narodu. Svaka blistava borova iglica, svako zrno pijeska na riječnom sprudu, svaka maglica u tami šume, svaka majušna buba, sveti su u mislima i u životu mog naroda. Sokovi u drvetu prožeti su sjećanjima na crvenog čovjeka.

Kada mrtvi bljedolikog odu u šetnju među zvijezde, zaboravljaju zemlju koja im je dala život. Naši mrtvi nikada ne zaborave svoju predivnu zemlju, jer ona je mati crvenog čovjeka. Dio smo zemlje i ona je dio nas. Mirisave trave su nam sestre; jelen, pastuh, veliki orao – braća su nam. Stjenoviti vrhunci, sočni pašnjaci, toplo ponijevo sedlo i čovjek – sve pripada istoj porodici.

Kada Veliki poglavica i Washingtona šalje svoj glas da želi kupiti našu zemlju, previše od nas traži. (...) Zemlja ne pripada čovjeku, čovjek pripada zemlji. To dobro znamo. Sve je u međusobnoj vezi, kao što je porodica sjedinjena krvlju. Sve je povezano. Nije čovjek tvorac tkanice života, već samo vlakno u njoj. Što uradi sa tkanicom, čini i sa sobom. (...)

Znamo da nas bijeli čovjek ne razumije. Njemu je jedan dio zemlje isti kao i bilo koji drugi. On je stranac što dođe noću i oduzme zemlji sve što mu treba. Zemlja mu nije brat već neprijatelj, kada je pokori, on kreće dalje... Prema majci zemlji i prema bratu – nebu odnosi se kao prema stvarima što se mogu kupiti, opljačkati, prodati poput stoke ili sjajnog nakita. Njegova će pohlepa uništiti zemlju i za sobom ostaviti samo pustoš.

Ne znam. Naš se način života razlikuje od vašega. Od pogleda na vaše gradove čovjeka zabole oči. To je možda zato što je crveni čovjek divlji i ne razumije stvari. U gradovima bijelog čovjeka nema mirnog kutka. Nema mjesta na kojem bi se čulo otvaranje lista u proljeće, ili drhtaj krilca u mušice. Možda zato što sam divlji – naprosto ne shvaćam. Buka mi vrijeđa uši. (...)

Divlji sam i ne razumijem drugačiji život. Vidio sam po prerijama tisuće bivola koje je bljedoliki ostavio, ustrijelivši ih iz jurećeg vlaka. Divljak sam i ne razumijem kako željezni konj iz kojeg suklja dim, može biti važniji od bivola, kojeg mi ubijamo samo da bismo preživjeli.

Što je čovjek bez životinje? Kad bi životinja nestalo, čovjek bi umro od velike usamljenosti duha. Štoga zadesi životinje, ubrzo snađe i čovjeka. Sve je na svijetu povezano. (...)"

Pismo indijanskog poglavice plemena Seattlea predsjedniku SAD-a, **19. st.**
(ono je odgovor na predsjednikovu ponudu da otkupi zemlju i preseli ih u rezervat)

Tekst 6

"Da, jako sam volio more – taj mirni beskraj – te preplavljene brazde – te tekuće ceste. Prvi put obzor je po mjeri čovjekova disanja, prostor velik koliko i njegova smjelost. Uvijek sam bio razdrt između svoje gladi za bićima, ispraznosti nemira i želje da postanem ravan ovim morima zaborava, ovim neizmjernim tišinama koje su nalik čarima smrti. Naklonjen sam ispraznostima svijeta, onima koji mi sličje, licima, ali u odnosu na vječnost, imam jedno svoje mjerilo – more i sve što mu je na ovom svijetu nalik. O, blagosti noći u kojima sve zvijezde titraju i okliznu se iznad jarbola i ta tišina u meni, ta tišina koja me napokon oslobađa od svega"

Albert Camus, iz putnih bilježaka iz Amerike

Tekst 7

"Ja, Čuang Čeu, sanjao sam jednoć da sam leptir, da letim od cvijeta do cvijeta baš kao leptir. Bio sam svjestan samo svoga leptirskog zadovoljstva, a nisam uopće znao da sam Čeu. Najednom sam se probudio, ležeći kao ovaj isti ja. Sada ne znam, jesam li onda bio čovjek koji sanja da je leptir, ili sam sada leptir koji sanja da je čovjek. Sigurno je, da između čovjeka i leptira postoji razlika. Prijelaz se od jednoga do drugoga naziva mijenom stvari."

Čuang Tse (Kina, 4. i 3. st. pr. Krista)

Tekst 8

"Orfej i Narcis (kao i Dioniz s kojim su srodni: antagonist boga koji posvećuje logiku dominacije, područje uma) predstavljaju vrlo različitu zbiljnost (od npr. Prometejeve, op. prof.).

Oni nisu postali heroji kulture zapadnog svijeta: njihov lik je lik radosti i ispunjenja; glas koji ne zapovijeda nego pjeva; gesta koja nudi i prima; djelo koje je mir i dokončava trud pobjede; oslobođenje od vremena koje sjedinjuje čovjeka s bogom, čovjeka s prirodom...

Likovi Orfeja i Narcisa izmiruju Eros i Thanatos. Oni prizivaju u sjećanje iskustvo svijeta kojim se neće gospodariti i koji se neće kontrolirati, nego koji će se osloboditi – slobodu koja će razriješiti snage Erosa sputane sada u potisnutim i okamenjenim oblicima čovjeka i prirode. Te snage se shvaćaju ne kao razaranje, nego kao mir, ne kao užas, nego kao ljepota. Dovoljno je navesti okupljene predodžbe da bismo definirali dimenziju koju imaju: iskupljenje užitka, zastoje vremena, apsorpiranje smrti; tišinu, san, noć, raj – načelo Nirvane, ali ne kao smrti, nego kao života."

Herbert Marcuse, *Eros i civilizacija (filozofsko čitanje Freuda)*